

пла́ча уд ра́дус'т'і, но́сит на буку́ то́рбу, сиде́т на ла́ўци, ц'і́лий да́н' ро́бит ку́лу ха́ти, хо́дит, гуво́рит с_сус'ідаме, в'ін і ко́л'а ко́сит, то́жда ко́л'а муло́тит, то́пит у па́чи, кру́тит то но́г'і / то ру́к'і, ўда́жа васе́т, де́куле буле́т гулува́.

Опущення особової флексії *-т'* у дієсловах не типове для бірківської говірки, напр.: *служе́* (служить), *знахо́да* (знаходить), *муло́те* (молотить), *ў ха́ту ни_вла́за*, в'ін *прихо́да* (приходить) в ко́жний дв'ір, і тут було пу́лужа (положить) нас.

Для бірківської говірки у III особі множини теперішнього часу типовим є закінчення *-ат'*, у якому [т'] вимовляють із наближенням до [ц']: *минé йек і ни_ба́чат'*,

гуво́рат' *ўс'ім л'уд'ам*, *сад'ат'* і *ничо́го ни_ро́бл'ат'*, *ва́рат'*, *муло́т'ат'*,

де́вл'ац':а / але́ *ничо́го ни_ба́чат'*, *вуло́чат'*, *лажат'*, *да́рат'*, *му́чац':а*, *л'убл'ат'*,

ўро́чат', *ўі́з'д'ат'*, *ўі́д'ат'*, *стуйа́т'*, *вилáз'ат'*, *суд'ат'* та ін.

Висновки. Отож, способи творення дієслівних форм теперішнього часу у бірківській говірці давно усталені. Тут трапляються морфологічні одиниці, які засвоїла сучасна українська мова. Засвідченим у говірці дієсловам у теперішньому часі властива парадигма, яка активна у літературній мові сьогодні. Деякі діалектні особливості дієвідмінювання мають частовживані слова. Отже, однією з основних особливостей бірківської говірки є:

– у II особі однини ця часова форма виступає, на відміну від літературного закінчення *-еш*, з *-аи*: *ва́чуром гул'айаи і б'іде́ ни_зна́йаи*;

– у III особі однини теперішнього часу I і II дієвідмін простежуємо твердість кінцевого *-т*: *хо́дит, ро́бит, сиде́т*;

– давнє закінчення *-те*, яке додається до дієслівних основ для творення теперішнього часу II особи множини, у бірківській говірці звучить як *-та*: *пла́чата, скуча́йата за свуйі́ма бат'ка́ме*;

– у III особі множини теперішнього часу типовим є закінчення з кінцевим [т'], що наближається до [ц']: *хо́д'ат'*, *но́с'ат'*, *ўі́з'д'ат'*, *ўі́д'ат'*, *стуйа́т'*, *вилáз'ат'*, *суд'ат'*;

– у бірківській говірці форми II особи однини фіксуємо з флексіями *-аи*, *-еш*, що є відповідниками літературного закінчення *-иш*: *пуйі́саи, хо́даи, сиде́и і ни_зна́йаи / шо д'ійаи*;

– у дієсловах II особи множини переважає закінчення *-та*: *сиди́та, но́сита, гуво́рита*.

Список використаної літератури

1. Омельченко З. Л. Морфологическая структура восточнестепных говоров Украины : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / З. Л. Омельченко. – Ужгород, 1985. – 25 с.
2. Смотрицький М. Граматика / М. Смотрицький – К. : Наук. думка, 1979. – 112 с.
3. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри / О. Царук – Д. : Наука і освіта, 1998. – 324 с.

Статтю подано до редколегії
11.11.2011 р.

УДК 811.161.2'373.232

І. Д. Скорук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Прізвища-імена в антропоніміконі м. Луцька

Роботу виконано на кафедрі історії та культури української мови ВНУ ім. Лесі Українки

У статті проаналізовано прізвища мешканців м. Луцька, які репрезентують власні особові імена українців та їх структурні варіанти.

Ключові слова: антропонім, прізвище, прізвищева система, церковно-християнське ім'я, давньослов'янське ім'я.

Скорук І. Фаміліи-имена в антропонимиконе г. Луцка. В статті проаналізовані фаміліи жителів г. Луцка, которые представляют собственные личные имена украинцев и их структурные варианты.

Ключевые слова: антропоним, фамилия, фамильная система, церковно-христианское имя, древнеславянское имя.

Skoruk I. Surnames-Names in Antroponimicon of Lutsk. The article deals with the analysis of surname system of Lutsk. They represent the set of Ukrainian names and their structural variants.

Key words: anthroponym, surname, surname system, Christian name, Old Slavic name.

Постановка наукової проблеми та її значення. Прізвища як важливий клас антропонімів найбільше, порівняно з іншими онімами, концентрують лінгвістичну й історичну інформацію та виявляють особливості формування словникового фонду мови. А тому об'єктом уваги вчених частіше стає регіональний аспект, що скеровує на аналіз специфічних рис прізвищевої системи певних регіонів. На сьогодні уже досліджено прізвища і України загалом (Ю. К. Редько), і окремих її регіонів: Закарпаття (П. П. Чучка), Лівобережної України (І. Д. Сухомлин), Лемківщини (С. Є. Панцьо), Південно-східної України (В. Д. Познанська), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Нижньої Наддніпрянщини (І. І. Ільченко), Середньої Наддніпрянщини (Ю. К. Бабій), Верхньої Наддністріянщини (І. Д. Фаріон), Опілля (Г. Д. Панчук) та ін. У запропонованій статті проаналізовано прізвища лучан, що постали на базі власних особових імен та їх розмовних варіантів.

Матеріалом нашого дослідження є фактичний матеріал (понад дві тисячі прізвищ мешканців м. Луцька 1900–2005 років народження) Державного архіву Волинської області і Луцького міського рацу.

Мета дослідження – виявлення значного репертуару чоловічих, частково й жіночих, імен, що в минулому побутували на території України, а з часом через переосмислення і зміну функцій перетворилися у прізвища. Такі номени могли збігатися як із повними іменами, так і скороченими та демінутивними варіантами власних імен.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Л. Л. Гумецька зазначає, що в період творення прізвищ особовими іменами були як церковно-християнські імена, які увійшли в побут східних слов'ян у зв'язку з уведенням християнства, так і слов'янські автохтонні імена, успадковані ще зі спільнослов'янської доби. Як відомо, після християнізації слов'ян календарні імена почали витісняти автохтонні слов'янські, пройшовши протягом Х–XVII ст. відповідну фонетично-морфологічну адаптацію на українському мовному ґрунті [1, 114–116]. Через те вже тоді виникло багато народних варіантів християнських імен.

Цей факт відобразився і в досліджуваних прізвищах, які походять переважно від церковно-християнських імен у повній або усіченій квалітативній чи нейтральній формі. Ю. К. Редько пояснював: “Коли виникла потреба у розрізненні людей, що мали однакові імена, а згодом у створенні постійних прізвищ, то першою базою для цього стали саме імена – переважно батька, матері або діда” [8, 9].

Б. Д. Грінченко у коментарі до списку імен, який подає до “Словаря української мови”, зазначає: “Дуже часто імена, що є за формою зменшеними, вважаються народом як основні, такими є, наприклад, *Грицько, Харько, Химка* та інші” [5, 548]. *Харько, Харко* – похідні від [*Хар*]/*итон* або [*Захар*], *Сандра* – від *Олек[сандра]*, *Химка* – від *Юхимія, Єфимія*.

В основах прізвищ лучан є 310 чоловічих (із них 125 некалендарних) і 20 жіночих імен у різних структурних варіантах.

Учені схиляються до думки про те, що у прізвища без жодних змін могли переходити і рідкісні імена, і популярні. С. Є. Панцьо вважає, що переважна більшість імен, які мотивують такі прізвища, не належала до популярних, часто використовуваних, і саме це дозволяло таким іменам у достатній мірі ідентифікувати особу [7, 31]. П. П. Чучка зауважує: головна причина цього явища полягає у високій мірі індивідуалізації імен, що зумовлено регіональними особливостями іменного репертуару [16, 359].

Група прізвищ, що постали на основі імен у їх повній формі за допомогою переосмислення, нараховує 87 одиниць. Серед них похідні від імен, які сьогодні належать до більш поширених (наприклад, *Богдан, Денис*), менш поширених (*Арсеній, Гліб, Лев*) або й рідкісних (*Вакула, Варавка, Веремій, Герасим, Гордій, Клим, Лазар, Лука, Конон, Філат*).

На базі повних християнських імен утворилися й такі прізвища: *Борис, Дементій, Дорофей, Зіновій, Кирило (Курило), Кіндрат (Кондрат), Корній, Кузьма, Лука, Микита (Нікіта), Наум, Нестер (Нестор), Нечипор (Ничипір), Никон, Омелян, Онофрій (Онуфрій), Павло, Панас, Пархом, Пілат, Протас, Роман, Самійло (Самойло), Севастьян (Севастіан, Севастьян), Северин, Семен, Сидор, Симон (Шимон), Юхим, Яким, Ярема, Дей* < розмовний варіант імені Дій, що став офіційним.

Прізвище *Єсип* – фонетичний варіант імені *Йосип*, *Супрун* – варіант імені *Сопрон* [5, 560], *Ходор* – видозмінене ім'я *Теодор*.

Прізвища *Вільгельм, Герман, Ельберт, Карл, Криштоф, Лоренц, Ріхард, Фідель, Франц* засвідчують іншомовні імена, у нашому випадку західноєвропейські, вказуючи на національну належність їх носіїв. Прізвище *Войцех* мотивоване польським іменем *Wojciech*, *Драган* – південнослов'янським *Dragan*, *Мендель* – німецькою особовою назвою *Mendel* або єврейським чоловічим іменем *Мендел*.

Повними жіночими іменами *Віра, Маланія* (фонетичний варіант імені Меланія) мотивують співзвучні з ними прізвища, іменем *Улита* – фонетично видозмінене прізвище *Олида*.

Від давніх слов'янських імен-комполітів у їх повній формі похідні прізвища *Білозір* і *Богдан*. Ім'я *Білозір* П. П. Чучка кваліфікує як слов'янське побутове, яке українці надавали дитині з білими, тобто світлими, очима, і не виключає можливості творення за апелятивом *білозір* у значенні 'красень', 'епітет сокола' [18, 55], який міг мати номінативну або побажальну функцію. Л. М. Худаш зауважує, що особові назви, утворені від розмовної апелятивної лексики, "у XIV–XVI ст. могли бути ще продуктивні" [14, 158–159]. *Богдан* – від спільнослов'янського імені-комполіта, яке пізніше стало канонізованим скалькованим варіантом імені *Теодор*.

На особливості появи дитини вказували язичницькі імена, що послужили основою для творення прізвищ, – *Ждан, Наход, Нетреба, Нечай, Щасний*; на порядок її народження стосовно інших дітей у сім'ї – *Первак, Третяк, Шостак, Сьомак*. Встановити сьогодні точну кількість таких прізвищ неможливо. На думку П. П. Чучки, цьому найбільше заважає недостатня вивченість слов'янських дохристиянських імен [16, 358]. У багатьох випадках ми не в змозі відповісти, чи конкретне прізвище (*Ворон, Голуб, Сокіл, Вовк, Страшко*) походить від дохристиянського слов'янського імені, чи від співзвучного з ним апелятива.

Прізвище *Дунай* похідне від аналогічного слов'янського імені, яке утворилося від назви річки. Як зауважує І. М. Железняк, спосіб надання дитині імені великої ріки – один із давніх, а можливо й найдавніший, він демонструє глибоке коріння й надзвичайно міцну традицію, яка вже майже повністю втратила свою мотиваційну природу [2, 43].

Окремі прізвища постали від християнських імен у родовому відмінку: *Пантелея* < Пантелей < *Пантелеймон*, *Свирида* < *Свирид*.

Усі названі вище прізвища мотивовані нейтральними щодо експресії іменами. За нашими спостереженнями, найчисленнішу групу серед прізвищ-імен становлять не нейтральні, а здрібнолопестливі та згрубіло-зневажливі варіанти імен. Окремі з них утворені способом усічення імені, інші – постали на основі усічено-суфіксальних імен.

Чоловічим християнським іменам, а переважно від них утворені прізвища лучан, властиві різні типи усічення: афереза (*Крат* < *Панкрат*, *Кудим* < *Никодим*, *Сак* < *Ісак*, *Сусь* < *Ісус* 'варіант імені Ісус', *Філ* < *Памфіл*, *Панфіл*), *Коба* (< *Коб* < *Якоб*; має форму родового відмінка); апокопа (*Брой* < *Броєслав*, *Будь* < *Будимир*, *Гарас* < *Гарасим*, *Герасим*, *Гель*, *Гиль*, *Гіль* < *Ілько* < *Ілля* або *Гіль* < *Гіл[арій]*, *Кость* < *Костянтин*, *Крись* < *Крискент*, *Олекса* < *Олексій*, *Пус* < *Фусик*, *Рог* < *Рогволод*, *Сас* < *Сасоній*); синкопа (*Гесь* < *Герасим*).

Усічене прізвище *Рой* (та похідні *Ройко*, *Ройченко*, *Ройчун*) мотивоване давнім апелятивом *рой* 'бджолиний рій' [18, 307] або прибалто-фінським відапелятивним іменем *Ройма* < *ройма* 'велика, гарна людина', 'здоровань' [6, 462].

До групи усічено-суфіксальних імен зараховуємо імена, "утворені однофонемною суфіксацією від таких твірних основ, що не виступають як самостійні слова" [3, 91]:

-ц, -ц': *Гац* < *Гарасим* або *Гаврило*; *Гриць* < *Григорій*; *Дець* < *Дементій*; *Коц*, *Коць* < *Микола*; *Куц*, *Куць* < *Микула*, *Микола*; *Лац*, *Лаць* < *Ілля*; *Луць* < *Лука*; *Миць* < *Дмитро* або *Миць* < *Микола*, *Пац* < *Пахом*; *Проць* < *Прокіп*; *Стець* < *Степан*, *Стефан*; *Яць* < *Яків*;

-н': *Гринь* < *Григорій*, *Пронь* < *Прокіп*, *Сень* < *Семен*, *Фень*, *Хвень*;

-с': Мись < Михайло або Микита;

-х: Гаврих < Гаврило, Грех < Грегор, Григорій, Івах < Іван, Лях < Ілля, Олех < Олесь < Олександр, Олексій, Сех < Семен, Терех < Терентій. На думку дослідників, цей формант творив як згрубілі розмовні варіанти імен, так і патронімічні. Патроніми з аналізованим експресивним суфіксом -х властиві усім слов'янським мовам, але з різним ступенем продуктивності. Найчастотніші вони в українській та польській мовах, найменш представлені у болгарській мові [див.: 9, 338].

-хн-о: Васюхно, Івахно, Михно;

-ш: Антош < Антон, Барабаш < Варава, Гавриш < Гаврило, Дмитраш < Дмитро, Іваш < Іван, Беш < Бенедикт, Дорош < Доротій, Ляш < Ілля, Мирош < Мирон або Мирослав, Труш < Трохим, Ярош < Ярослав або Єрофій.

Прізвища, що постали на основі пестливих або згрубілих форм особового імені, вирізняються багатством суфіксальних засобів. Р. Й. Керста зазначає, що в XVI ст. "для творення варіантів чоловічих імен вживалося близько 50 суфіксів, з яких майже кожен міг поєднуватися з повною, скороченою або вже ускладненою іншим формантом основою імені" [3, 75]. П. П. Чучка виділяє майже 100 суфіксів, які брали участь у збагаченні та урізноманітненні закарпатського репертуару чоловічих імен [16, 364].

У творенні досліджуваних антропонімів, що походили від суфіксальних дериватів власних імен людей, брали участь суфікси: -ай, -аль, -ан, -ань, -ар, -ар-а, -ас, -ат, -ах, -аш, -ег-а, -ей, -ейк-о, -ечк-о, -ер-а, -ик (-ік), -ил-о, -ин-а, -ис, -ись, -ій, -иш, -к-а, -к-о, -н-о, -ок, -ор, -очк-о, -ось, -ох, -ох-а, -уг-а, -ун, -ур-а, -ус (-усь), -ут-а, -ух, -уш та ін. Серед них найбільш активні іменні суфікси -ик, -ко, -ець.

Суфікс -ик – типовий спільнослов'янський формант з основною демінутивною функцією, який приєднувався до основи:

1) повного імені: Василик, Вакулік, Власик, Герасимик, Гнатик, Данилик, Дем'яник, Дмитрик, Євтушик, Кузьмик, Лукашик, Наумик, Несторик, Павлик і Павлік, Петрик, Миронік, Радивонік, Сазонік, Сафонік < Софон, Симонік, Тимошик, Хошик; Гуцик < від давньослов'янського Гуц або Гуць, яке в Україні вживалося в XVI ст. [17, 168];

2) усіченого імені: Генік < Геннадій, Гедик < Гедеон, Герик < Георгій, Герасим або Герман, Даник < Данило, Зенік < Зенон, Зінік < Зіновій; Кондрик < Кондрат, Кіндрат; Костик, Кратік, Кубик < Якуб, Кузик < Кузьма, Леник < Леон, Лесик < Олександр; Ничик < Ничипір; Пантік < Пантелеймон; Савік < Сава; Степик, Федик, Фенік < Феоній або Феона, Феонія, Філік < Теофіл, Юзвик < Юзеф; Божик < Божидар, Горик < Горислав, Рожик < Рогволод або Рогдай, Мудрик < Мудрослав;

3) усічено-суфіксального імені, яке ускладнене або неускладнене іншими суфіксами: Бартошик < Бартоломій, Варфоломій, Вашик < Іван, Гацик < Гарасим (Герасим); Гресик < Григорій, Костючик < Костюк < Кость < Костянтин; Лацик < Лаврентій, Митчик < Митько < Митя (ця гіпокористика імені Дмитро дотепер поширена у волинських селах); Міхейчик < Міхейко < Мих < Михайло; Міцик < Міць < Микола або Михайло, Мончик < Монко < Симон, Соломон, Парамон чи Філімон [13, 396]; Піцик < Пилип; Юнчик < Устин, Юстин або < Устина, Юстина; Юцик < Юсько < Юсь < Юхим; Будчик < Будько < Будимир, Любчик < Любомир чи Любослав, Черник < Чернимир, Яручик < Ярук < Ярик < Ярослав;

4) суфіксального варіанта імені: Андрусик, Андріяшик, Васюхник, Веремейчик, Вакульчик, Жельчик, Жильчик < Желислав, Івануцик < Іванусь < Іван; Ілляшик, Ілюшик, (аналогічно й Люшик) < Ілля; Карпінчик < Карпо, Корніяшик < Корніяш < Корній; Купріяничик < Купріян, Павляшик < Павло, Петручик < Петрук < Петро, Савончик < Савонко < Сава; Салівончик; Самчик < Самійло та ін.

В основі прізвища *Ваврик* лежить ім'я *Лавро* (< *Лаврентій*), котре дало фонетичний варіант *Вавро* внаслідок асиміляції приголосних. Прізвище *Жорик* < *Жора* (гіпокористика імені *Георгій*) або < *Жорес*, яке О. В. Суперанська кваліфікує як нове чоловіче ім'я [12, 121].

Прізвища, лексична основа яких може кваліфікуватись як варіант християнського імені або як усічене чи усічено-суфіксальне слов'янське відкомполітне ім'я: *Маник* < *Мануїл* або *Манислав*; *Радчик* < *Родіон* або *Радислав*; *Стасик* < *Стахій*, *Анастасій* або *Станіслав*, *Станімир*.

Цікаву групу становлять прізвища, в основі яких лежать слов'янські відприкметникові імена (*Білик*, *Голик*, *Добрик*, *Довжик*, *Косік*, *Куцик*, *Любик*, *Малик*, *Рудик*, *Сірик*, *Скорик*, *Старик*, *Тутик*) і давньослов'янські відапелятивні імена чи прізвиська: *Бобрик*, *Веприк*, *Вовчик*, *Громик*, *Дроздик*,

Дубик, Зубчик, Козик, Коржик, Котик, Кудрик, Комарик, Губчик, Усик, Хвостик. І хоча твірні основи цих лексем співзвучні з апелятивами рідної мови, М. Л. Худаш застерігає від помилкового віднесення їх до відапелятивних іменувань, вважаючи їх “антропонімічною спадщиною дуже глибокої історичної давнини, в багатьох випадках ще праслов’янської доби” [15, 114].

За нашими спостереженнями, аналізовані прізвища на *-ик* не мають однозначного словотвірного рішення. З одного боку, майже всі вони могли утворюватися семантичним способом від відповідних варіантів імен, оскільки суфікс *-ик* має демінутивне значення, і саме такі варіанти імен завжди продуктивні в побуті українців. З іншого боку, враховуючи можливість його патронімічної функції, такі прізвища можна вважати морфологічними утвореннями від повних, коротких, усічених чи усічено-суфіксальних імен. На нашу думку, патронімічний характер мають прізвища *Катеринчик* і *Мотрунчик*, оскільки жіночі імена в українській мові лише зрідка утворюють демінутиви на *-ик*: *Катюничик* (від Катерина), *Іруньчик* (від Ірина), *Оленчик*, а також *Ленульчик, Ленунчик, Ленусик, Лесик*, що засвідчені у словнику українських імен як розмовні варіанти імені *Олена* [13, 266].

Друге місце за кількістю носіїв посідає група прізвищ із *-к-о* (спільнослов’янський суфікс із демінутивною функцією активно функціонує в антропонімах ще з XII–XIII ст. [10, 56]): *Андрушко, Артишко* < *Артем*, *Бартко* < *Бартоломій*, *Бенько* < *Бенедикт*, *Борко* < *Боримир* або *Борислав*, *Войтко* < *Войтех*, *Гишко*, *Гошко* < *Георгій*, *Гришко* < *Григорій*, *Данилко* < *Данило*, *Демко* < *Дем’ян* або *Дементій*, *Демид*; *Жешко* < *Євген* [12, 121], *Жилко* < *Жила* < *Желислав* [7, 33], *Кеско* < *Кесарій* [13, 171]; *Сафулько* < *Сафат* < *Йосафат*; *Тисько, Тишко* < *Тихон*, *Шимко* < *Шимон* (< *Симон* < *Семен*).

Морфосполуки *-ейк-о /- ойк-о* та *-ечк-о /- очк-о* утворилися внаслідок об’єднання у морфемні ланцюжки суфікса *-к-о* з іншими морфемами: *Борейко* < *Борис* або від імен-комполітів на зразок *Борислав, Боримир, Ратибор*; *Васейко, Власейко, Данилейко, Корнейко, Мацейко, Гнатойко*; *Гагечко* < *Гагій*, *Малечко* < *Мал* (дохристиянське ім’я), *Настечко, Петречко, Федечко, Яцечко*; *Климочко, Самочко*.

На третьому місці за кількістю носіїв – прізвища із суфіксом *-ець*, який був поширений у праслов’янській період і творив варіанти (демінутиви та гіпокористики) дохристиянських і християнських імен протягом XIV–XVII ст. [4, 102]. У сучасній українській мові цей словотвірний тип непродуктивний. Окремі варіанти імен із формантом *-ець* трапляються на Закарпатті [16, 102]. Поряд із демінутивною та гіпокористичною функціями формантові *-ець* властиве й патронімічне значення.

За нашими спостереженнями, суфікс *-ець* переважно приєднувався до повної форми чоловічого імені, зрідка до його структурного варіанта: *Адамець, Андрієць, Антонець, Богданець, Гаврилець, Гафінець, Карпець, Кононець, Левенець, Матвеець, Миронець, Михалець, Назарець, Нестерець, Несторець, Охримець, Потапець, Романець, Собець* < *Собко* < *Собестіян* < *Севастіян, Севастіан*.

Менш активні у творенні народних варіантів такі іменні суфікси:

-ай: *Грицай, Кацай і Коцай* < *Костянтин* або *Микола*; *Кубай* < *Якуб, Яків*; *Луцай* < *Лука*; *Максай* < *Макс* < *Максим*; *Пархай* < *Пархом*; *Пацай* < *Пантелеймон*; *Патай, Процай, Стицай, Фіцай*;

-ей: *Габрилей, Гурей, Дорофей, Марчей, Мацей, Мойсей, Павлей, Патей, Пилипей, Симчей, Томей, Шимшей* < *Шимша* < *Шимон* + *-ша*; *Фалей* (< *Фалалей* або *Фала* < *Хвала* < *Богухвала* (в іменнику м. Луцька має статус рідкісного) [11, 157] або *Хвалимир, Хвалислав*);

-ій: *Азарій, Горій, Гурій, Дацій, Єсій, Коцій* < *Кошч* або *Коцо*, співвідносних з *Кость, Костьо* (17, 435), *Кузій, Купрій* < *Купріян, Лаврій* < *Лавренцій, Луцій* < *Лука, Марчій* < *Марко, Павлій, Панасій і Панаший, Панчій* < *Панько* < *Пантелеймон*; *Чупрій* < *Купріян*; *Яремій, Яцій* < *Яць* < *Яків*, а також *Брачій* < *Брайко, Брайчо* або *Брайче*, які співвідносні з повними іменами *Бранислав, Братолуб* [17, 8], *Радзій* (і *Редзій*) < *Рада* < *Радослав* (через польське посередництво).

Від жіночих імен утворені прізвища *Маланій* < *Малана* < *Меланія*; *Магдій* < *Магда* < *Магдалена, Магдалина*; *Пазій* < *Пазя* < *Палазя* < *Пелагея, Пелагія*; *Палажій* < *Палажка* < *Пелагея, Парандій* < *Парандя* < *Парасковія*.

Малопродуктивні у творенні імен, які пізніше стали прізвищами, були такі афікси:

-ан: *Білан, Бажан* – слов’янські імена; *Грицан, Гришан, Коцан, Лукан, Федан* – розмовні варіанти чоловічих християнських імен;

-ал: *Гураль* < *Гурій*, *Кіналь* < *Конон*;

- ан': Собань < Собіслав;
-ар: Любар < Любомир;
-ер-а: Семчера < Семен;
-ор: Гавор < Гаврило;
-ас: Ковнас < Конон, Мигляс < Михайло;
-ат: Юзефат < Юзеф;
-ах: Банах, Кінах, Марцах, Міцах, Устях < Устина;
-ач: Войтач < Войтех, Ольвач < Ольвіан, Лукач;
-аи: Андріяш, Білаш, Гураш, Лукаш, Матяш, Романаш, Федаш;
-иш: Яриш < Ярослав; Ярмиш < Ярмолай, Єрмолай;
-ош: Гаврош < Гаврило; Кормош < Корній;
-уш: Адамуш (і Адамюш), Богуш (< Богуслав), Ярмуш;
-ег-а: Сенега < Семен;
-ил-о: Рожило < Рогволод, Санчило < Олександр, Сенчило < Семен;
-ин-а: Гнатица, Грицица, Петрина, Федина, Харина < Харитон, Яцина < Яків, Ярина < Ярослав [18, 370]. На думку дослідників, цей суфікс сягає ще праіндоевропейської доби, але характерний лише для українського антропонімного словотвору. Первісно суфікс надавав дериватам певного квалітативного відтінку: від зменшеності з відповідним відтінком зневаги та співчуття до згрубілості [8, 132].
-ис': Кобись < Якоб, Корнісь < Корній, Пились < Пилип;
-ир: Батир < Бато, Братолоб [17, 513];
-их: Демих < Дем'ян, Марцих < Марко, Яртих < Яртим < Артем;
-иц': Романиця, Уляниця;
-н-о: Сахно < Сахар < Захар;
-ок: Вовчок (Волчок) похідне від демінутива некалендарного імені Вовк, яке функціонувало як захисне; Свтушок, Киричок, Павлючок – розмовні варіанти чоловічих християнських імен; Божок (< Богодар, Богуслав), Рожок (< Рогволод чи Рогдай), Ярок (< Ярослав) – давньослов'янські імена;
-ос': Гаврось < Гаврило;
-ус, -ус': Герус, Гарусь, Карпусь, Самусь, Степусь, Федорусь, Ярмусь;
-ох: Гриньох < Григорій;
-ох-а: Важоха < Євагрій [17, 104], Гриньоха < Григорій;
-уг-а: Катюга < Катерина, Мисюга < Михайло;
-ул-а / -ул'-а: Бажуля, Гавула, Микуля, Міхуля, Янкуля;
-ур-а: Васюра, Гавура, Мисюра, Яцюра, Яцюра;
-ар-а: Кубара < Якуб;
-ун: Вірун (< Віра або Олівер < Оліферій), Галькун і Гальчун (< Галина чи Галактіон), Коцун, Федун;
-ут-а: Васюта, Вацюта, Масюта, Максюта, Філюта, Фірута < Фірс;
-ух: Артюх < Артем, Гарцух < Герасим, Концюх < Конон, Остапух;
-ух-а: Катюха < Катерина, Макаруха, Маруха, Марюха, Петруха;
-и-а: Бокша, Лукша, Тимша.

Висновок. Ці та інші суфікси засвідчують велику кількість розмовних варіантів імен, які семантичним способом перейшли у прізвища. Найбільш активні у їх творенні чоловічі імена Василь, Гаврило, Герасим, Григорій (Гресик, Грех, Григола, Григораж, Гриньох, Гриньоха, Грицай, Грицан, Гриценя, Грицица, Грицовник, Грицовшек, Грицюта, Грицюшко, Гриць, Гришан, Гришко, Гришота), Іван, Данило, Костянтин, Микола, Михайло, Павло, Петро, Роман, Сава, Семен, Степан, Юхим, Яків і жіночі імена Катерина (Катеринчик, Катеруха, Катеруша, Катюга, Катюха), Марія (Мандзя, Манзій, Маруха, Марушко, Марюха, Марюшко, Масюра, Масюта).

Отже, власні імена людей – важливе джерело для творення українських прізвищ, які сьогодні репрезентують різноструктурні розмовні варіанти імен, вживані у минулому.

Список використаної літератури

1. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. : [монографія] / Л. Л. Гумецька. – К. : [б. в.], 1958. – 298 с.

2. Железняк І. М. Слов'янські антропоніми з гідронімною основою / І. М. Железняк // Студії з ономастики та етимології. 2008 / Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2008. – С. 43–51.
3. Керста Р. Й Українська антропонімія XVI століття. Чоловічі іменування : [монографія] / Р. Й. Керста. – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.
4. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини : монографія / Л. Ю. Кравченко. – К. : [б. в.], 2004. – 198 с.
5. Крестные имена людей // Словарь укр. мови / упорядкув. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907–1909. – Т. 4. – С. 548–563.
6. Кюршунова И. А. Словарь некалендарных личных имен, прозвищ и фамильных прозваний Северо-Западной Руси XV–XVII вв. / И. А. Кюршунова. – СПб. : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2010. – 672 с.
7. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини : [монографія] / С. Є. Панцьо. – Т. : [б. в.], 1995. – 125 с.
8. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища : [монографія] / Ю. К. Редько. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
9. Рутьова Н. Чоловічі імена та їх структурно-словотвірні варіанти в основі прізвищ Західного Поділля / Н. Рутьова // Studia slovakistica. Вип. 8 : Ювілей [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2008. – С. 333–344.
10. Семеренко Г. В. Формування української демінутивної суфіксації / Г. В. Семеренко // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 51–59.
11. Скорук І. Д. Слов'янський шар в антропоніміці м. Луцька в XX ст. / І. Д. Скорук // Slavica та baltica в ономастиці України : зб. наук. пр. – К., 1999. – С. 147–160.
12. Суперанская А. В. Словарь народных форм русских имен / А. В. Суперанская. – М. : Кн. дом "ЛИБРОКОМ", 2010. – 368 с.
13. Трійняк І. І. Словник українських імен / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії : [монографія] / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
15. Худаш М. Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології : монографія / М. Л. Худаш, Р. Й. Керста, М. І. Сенів; Д. Г. Гринчишин (заг. ред.). – К. : Наук. думка, 1980. – С. 96–160.
16. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : [монографія] / П. П. Чучка. – Ужгород : [б. в.], 2008. – 672 с.
17. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Л. : Світ, 2005. – 704 с.
18. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Ужгород : Ліра, 2011. – 432 с.

Статтю подано до редколегії
10.11.2011 р.

УДК 811.161.2'282

А. А. Слащук – аспірант кафедри німецької філології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Репрезентація мімічної поведінки людини у фразеологічному вимірі

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті охарактеризовано фразеологічні одиниці, які відображають мімічну поведінку людини: вирази обличчя, посмішку, рухи ротом, очима, губами, погляд та його спрямування.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, міміка, вираз обличчя, вираз очей, погляд, посмішка.

Слащук А. А. Репрезентация мимического поведения человека во фразеологическом измерении.

В статье характеризуются фразеологические единицы, которые отображают мимическое поведение человека: выражения лица, улыбку, движения ртом, глазами, губами, взгляд и его направление.

Ключевые слова: фразеологические единицы, мимика, выражение лица, выражение глаз, взгляд, улыбка.